

Undervisningsopplegg for VGS – Etter utstillingen

Introduksjon

Her finner du forslag til hvordan klassen kan arbeide med ulike temaer knyttet til bærekraftig utvikling etter besøket i utstillingen. Undervisningsoppleggene skal legge til rette for at elevene utvikler kunnskap om hva bærekraftig utvikling er, hvorfor det er behov for endring i dagens verden, og hvordan vi kan bidra til slik endring. Aktivitetene dekker overordnede temaer knyttet til bærekraft, og sentrerer også omkring produkter og industrier som barn og unge er i hyppig kontakt med. På denne måten brukes elevenes hverdag til å konkretisere tematikken, og til å skape forståelse for konsekvensene av egne og andres valg. Gjennom undervisningsoppleggene vil elevene også få praktisk og teoretisk erfaring i å gjennomføre endringer som bidrar til en mer bærekraftig utvikling.

Undervisningsoppleggene er ment å være fleksible – det er mulig å droppe eller korte ned enkelte aktiviteter dersom de oppleves som gjentakende utfra hva elevene har hatt i undervisningstimer før, eller dersom enkelte aktiviteter ikke fungerer tidsmessig. Aktivitetene kan tilpasses etter hva læreren opplever at elevene har mindre eller mer behov for å gå i dybden på.

Estimerer for tidsbruk er tatt med for hver aktivitet. Disse er ikke inkludert aktiviteter som elevene gjør utenfor klasserommet, og heller ikke forslag til aktiviteter som involverer skolen eller lokalmiljøet. Undervisningsoppleggene er allerede kategorisert etter aldergrupper og etter bruk før og etter utstillingsbesøket. For hver aktivitet under er det også oppført fag og tema.

Refleksjon etter besøket på *Hva nå? Endringslaben*

Fag: Om utstillingen

Tema: Overordnet

Ca. 30 min – 1 time

1. Individuelt: Elevene skal først tenke individuelt på følgende spørsmål, og notere sine tanker.
  - Hvordan opplevde du besøket på *Hva nå? Endringslaben*?
  - Hva lærte du av utstillingen?
  - Hva mener du er det viktigste du lærte?
  - Er det noe fra besøket du mener «alle» burde vite om?
2. I plenum: Ta kahooten [Hva husker du fra utstillingen?](#)
3. Individuelt: Husker elevene mer fra utstillingen nå? Be dem oppdatere notatene sine fra oppgave 1.

4. I par/grupper: Elevene deler notatene sine og diskuterer følgende spørsmål.
  - Hvorfor tror dere utstillingen heter *Hva nå? Endringslaben*?
  - På hvilken måte handlet utstillingen om endringer?
  - På hvilken måte handlet utstillingen om bærekraftig utvikling og klima og miljø?
  - Hva lærte dere på utstillingen om hvordan vi kan bidra til en mer bærekraftig utvikling?
  - Hvis dere skulle velge noe fra *Hva nå? Endringslaben* som flere mennesker burde vite om, hva skulle det vært? Hvorfor er det viktig at mange vet om dette? Hvordan kan man lære dette bort til flest mulig?
5. I plenum: Diskuter elevenes svar i fellesskap.

Argumenterende tekst

Fag: Om utstillingen; Norsk; Samfunnsfag; Naturfag

Tema: Overordnet

Ca. 1 – 2 timer

1. Individuelt: Elevene skal skrive en argumenterende tekst om et selvvalgt tema som de lærte om på utstillingen *Hva nå? Endringslaben*, eller om et annet tema de brenner for knyttet til bærekraft. Elevene trenger ikke selv å mene det de argumenterer for. Teksten skal inneholde flere argumenter for en sak, der elevene prøver å overbevise eller overtale andre. Be elevene bruke flere av disse argumentsformene når de skriver:
  - Fakta-argument: Kan kontrolleres gjennom flere troverdige kilder.
  - Flertallsargument: Dreier seg om hva de fleste synes å mene. De starter ofte slik: *Det er en kjent sak at... Alle vet at... De fleste vil mene...*
  - Fornuftsargument: Viser til liknende tilfeller, sammenlikner med noe.
  - Anekdoteargument: Ofte formet som en kort fortelling, noe man har erfart eller hørt andre har opplevd. For eksempel: *Skogen i Brasil er utrolig vakker og viktig for de som bor der. Jeg har sett det i en dokumentar som handler om urfolk i regnskogen. De har det så bra der, og de ønsker å fortsette å leve som før!*
  - Katastrofeargument: Si noe som kan gå helt galt, uten at man har helt bevis for argumentene sine. For eksempel: *Hvis vi ikke jobber for å bremse soyaproduksjonen og import av soya til Norge vil det gå helt galt, og livet i regnskogen vil være tapt for alltid!*

Elevene kan også jobbe med enkét i forbindelse med teksten. Enkét er noen enkle, men engasjerende spørsmål som man kan stille til de rundt seg for å høre hva folk mener om en sak. Det er et slags «fem på gata» eller «miniintervju». Be elevene lage noen spørsmål som kan hjelpe dem med den argumenterende teksten. Dette bør være spørsmål rundt hva andre mener om temaene elevene skriver om. Elevene kan bruke svarene i teksten for å gjøre den mer interessant og for å styrke argumentene sine.

2. I par/grupper/plenum: Elevene deler eller presenterer tekstene sine for andre og får tilbakemeldinger knyttet til følgende.

- På hvilken måte kan teksten virke overbevisende?
- Hvilke argumenter i teksten er de sterkeste?
- Hvordan kan teksten virke enda mer overbevisende på leseren?

Her er det også mulig å lage en debatt der elevene argumenterer for standpunktene i tekstene.

Ulike aktørers rolle i bærekraftutfordringer

Fag: Samfunnsfag

Tema: Overordnet

Ca. 2 timer

1. I par/grupper: Elevene velger en utfordring knyttet til bærekraft som de ønsker å undersøke nærmere. Noen eksempler kan være:
  - Vi kjøper og kaster for mye klær.
  - En veldig liten andel av norsk økonomi er sirkulær.
  - Bruk av soya i dyrefôr har store klima- og miljøkonsekvenser.
  - Vi bytter ut de elektroniske gjenstandene våre for ofte.
  - Mange velger å fly istedenfor å ta tog.
2. I par/grupper: Elevene finner mer informasjon om utfordringen de har valgt ved å søke på internett. Hvis elevene har valgt en utfordring som det var snakk om på utstillingen kan de også tenke tilbake på hva de lærte om problemet der. Be elevene finne svar på følgende spørsmål og skrive ned svarene underveis.
  - Hvorfor er det dere har valgt en utfordring med tanke på bærekraft?
  - Er utfordringen mest knyttet til sosiale, økonomiske eller miljømessige dimensjoner ved bærekraft, eller en kombinasjon av flere?
  - Hva kan være årsaker til utfordringen?
  - Hva kan være løsninger på utfordringen?
3. I par/grupper: Når elevene har fått en bedre forståelse av utfordringen de har valgt, skal de forsøke å kartlegge hvilke aktører som spiller inn på utfordringen. Dette kan både være aktører som er med på å skape problemet og aktører som prøver å løse det. Elevene skal først tenke generelt på hvilke aktører som er relevante (for eksempel, bedrifter og forbrukere). Deretter skal de identifisere konkrete aktører innenfor hver av disse kategoriene (for eksempel, bestemte selskaper eller organisasjoner). Be elevene lage en visuell oversikt over aktørene. Her kan de for eksempel bruke den vedlagte figuren (se nederst).
4. I par/grupper: Be elevene diskutere følgende spørsmål og notere hovedpunktene fra diskusjonen i oversikten.

- Hvordan spiller de ulike aktørene inn på utfordringen dere har valgt? Kan dere finne tre nøkkelfunksjoner for hver aktør?
  - Hvordan påvirker ulike aktører hverandre? Her kan dere tegne piler i oversikten og notere noen nøkkelord for hver pil.
  - Hvilke aktører mener dere er de viktigste for å løse utfordringen dere har valgt? Hvorfor?
5. I plenum: Hver gruppe presenterer sin utfordring og oversikt over relevante aktører. Deretter diskuterer klassen følgende spørsmål i fellesskap.
- Er det noen aktører som går igjen på tvers av gruppene?
  - Er det enighet på tvers av gruppene om hvilke aktører som er de viktigste? Hvorfor/hvorfor ikke?
  - Hva kan vi lære av denne øvelsen? Hvordan kan denne typen analyse hjelpe oss med å bedre forstå og/eller løse bærekraftutfordringer?

Utforsk elektroniske gjenstanders livsløp

Fag: Om utstillingen; Samfunnsfag; Naturfag; Norsk; Kunst og håndverk

Tema: Elektronikk

Ca. 1 – 2 timer

Forberedelser før timen: Be elevene finne frem et elektronisk produkt som de vil læte mer om livssyklusen til. Elevene kan enten ta med dette produktet på skolen, eller skrive ned modellnavn og merke slik at man enkelt kan finne bilde og informasjon om denne gjenstanden ved å søke på internett.

1. I par: Be elevene diskutere utstillingen de har vært på. Hva lærte de som de ikke visste fra før? Hva synes de det var spennende å lære om? Hvilke tre ord ville de brukt for å beskrive utstillingen til en som ikke har vært der eller hørt om den fra før? Be elevene skrive ned hovedpunktene fra diskusjonen og ordene de ville brukt for å beskrive utstillingen.
2. I plenum: Hør hva elevene diskuterte.
3. I plenum: Be elevene finne frem forberedelsene til timen (enten at de tar frem den elektroniske gjenstanden de har valgt å ta med, eller at de tar frem en nettside som forklarer og viser bilde av produktet). Gå gjennom og hør hva slags produkter elevene har valgt, skriv evt. opp på tavlen for å visualisere det for elevene. Hvis det er enkelte produkter som går igjen kan dette diskuteres i plenum. Hvorfor er det så mange som har lyst til å finne ut mer om akkurat dette produktet?
4. I grupper (3-4 elever): Be gruppene undersøke livsløpet til gjenstanden(e) de har valgt. Her kan lærer velge om gruppesammensetningen tar utgangspunkt i hvilke elever som vil undersøke de samme produktene, at elevene får velge selv, eller at gruppene settes sammen av lærer i forkant for å tilrettelegge for læring. Be elevene diskutere følgende spørsmål og skrive ned hovedpunktene fra samtalen underveis. Her må man kanskje oppsøke ulike informasjonskilder på internett.
  - Hvilke ressurser brukes for å lage produktet?

- Hvor er disse ressursene utvunnet?
- Hvordan foregår produksjonen?
- Hvordan har folk som lager produktet det? Hvordan er deres hverdagsliv og hvordan har de det på arbeidsplassen? Får de nok lønn? Utføres arbeidet på en trygg måte?
- Hvordan distribueres gjenstanden til norske markeder? Hva er noen fordeler og ulemper ved denne metoden?
- Hvordan markedsføres produktet i Norge?
- Hva er prisen på produktet i Norge?
- Hvem tjener mest og hvem tjener minst på produktet?
- Hvor blir produktet av når forbrukeren ikke vil ha det lenger?
- Hvis klassen har jobbet med temaet «globale verdikjeder» tidligere: Kan dette produktet være et eksempel på en global verdikjede? Hvorfor/hvorfor ikke? (Her kan det kanskje være nyttig å se på prosjektets tekst om globale verdikjeder på nytt, eller undersøke andre kilder. En lenke til teksten er tilgjengelig [her](#).)

Spørsmålene kan fungere som en base for hva som bør bli dekket ved en muntlig presentasjon, eller de kan eksempelvis brukes som utgangspunkt for å skrive en lab-rapport om mineraler og kjemikalier i en mobil, eller en avisartikkel eller lignende. Spørsmålene kan også besvares skriftlig og leveres inn, eller diskuteres ved at elevene lager en podcast, eller ved at elevene lager en film.

Forbruk og produksjon av elektronikk

Fag: Samfunnsfag; Engelsk

Tema: Elektronikk

1 – 2 timer

1. I plenum: Ta kahooten [Hva kan du om elektronikk og bærekraft?](#)
2. I par/grupper: Be elevene diskutere følgende spørsmål og skrive ned hovedpunktene fra samtalen underveis.
  - Kan dere nevne to utfordringer knyttet til *produksjon* av elektronikk? Hva kan være løsninger på disse utfordringene?
  - Kan dere nevne to utfordringer knyttet til *forbruk* av elektronikk? Hva kan være løsninger på disse utfordringene?
  - Hva kan hver og én av oss gjøre for at elektronikkforbruket vårt kan bli mer bærekraftig?
  - I tillegg til forbrukere, hvilke andre aktører spiller en rolle når det gjelder elektronikk og bærekraft?
  - Bruk internett for å finne et eksempel på hvordan bedrifter, organisasjoner og/eller myndigheter jobber med elektronikk og bærekraft. Er tiltakene rettet mot sosiale, økonomiske eller miljømessige aspekter ved bærekraft, eller en kombinasjon av

flere? Fokuserer tiltakene på produksjon eller forbruk? Tror dere tiltakene vil ha en effekt? Hvorfor/hvorfor ikke?

Et eksempel kan være arbeidet som gjøres av bedrifter kan være [Fairphone](#).

Et eksempel på arbeidet som gjøres av organisasjoner kan være [«Right to repair»-bevegelsen](#).

Et eksempel på arbeidet som gjøres av myndigheter kan være dette:

<https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/skjerper-reglene-for-a-hindre-at-elektrisk-og-elektronisk-avfall-kommer-pa-avveie/id2968063/#:~:text=Klima%2D%20og%20milj%C3%B8departementet%20har%20n%C3%A5,har%20skriftlig%20avtale%20med%20mottaket>

3. I plenum: Hver(t) par/gruppe presenterer tiltaket de har undersøkt. Klassen diskuterer deretter følgende spørsmål i fellesskap.
  - Hvilke tiltak har klassen mest tro på? Hva har disse til felles? Er de for eksempel rettet mot sosiale, økonomiske og/eller miljømessige aspekter ved bærekraft, fokuserer de på produksjon og/eller forbruk og hvem er det som står bak tiltakene (bedrifter, organisasjoner eller myndigheter)?
  - Er det noen sammenheng mellom de ulike tiltakene klassen har undersøkt?

Løsninger for mer bærekraftig elektronikk

Fag: Samfunnsfag; Naturfag; Norsk; Kunst og Håndverk

Tema: Elektronikk

Ca. 1 – 2 timer

1. I grupper (3-4 elever): Basert på innholdet i utstillingen, be elevene komme med forslag til konkrete tiltak som kan bidra med å fremme en mer bærekraftig løsning for produksjon og/eller forbruk av elektroniske gjenstander (her kan man også bygge videre på aktivitetene «Utforsk elektroniske gjenstanders livsløp» og «Forbruk og produksjon av elektronikk» - se over). Gruppen velger ut en løsning og begrunner denne og forklarer den i detalj. Her er det mulig å være kreativ og tenke ut nye strukturelle løsninger som ikke finnes enda. For eksempel: Nye transportmetoder som er mer bærekraftige, markedsføring som er transparent og viser hva forbrukeren *faktisk* betaler for.

Her kan dere gjerne arbeide tverrfaglig og lage en bærekraftmesse der gruppene arbeider med å finne en løsning, planlegge hvordan denne skal presenteres, lage prototyper som kan visualisere endringen, forslag til markedsføringskampanjer og lignende. For å skape litt ekstra engasjement kan det også utpekes en jury (foretrekkende å spørre noen utenfor skolen som foreldre eller bedrifter i nærmiljøet for å inkludere eksterne aktører) som trekker en vinner av hvilken løsning som fremstår som gjennomførbar og gir størst bidrag til en positiv påvirkning på miljømessige, økonomiske og sosiale forhold.

Alternativt kan hver gruppe presentere løsningen sin for resten av klassen.

2. I par: Be elevene diskutere hvordan de synes arbeidet med elektronikk og bærekraft har påvirket deres eget syn på forbruk, eller om det er likt som før. Elevene skal trekke frem en eller to ting de lærte som de ikke visste fra før, og skrive ned hovedpunktene fra samtalen underveis. Evt. kan elevene skrive et reflekterende dagbokinnlegg om hvordan de har

arbeidet med temaet, og hva de tenker om det i etterkant. Tenk fortid, nåtid og fremtid.
Eksempel: Hvordan handlet og tenkte elevene før de hadde om dette temaet? Hva tenker de nå? Er det en forskjell? I så fall, hva er forskjellen? Hvordan tenker de at det vi påvirke deres valg i fremtiden?

3. I plenum: Gjennomfør en oppsummering der noen elever deler om deres tanker.

Timelapse

Fag: Samfunnsfag; Norsk; Naturfag; KRLE; Geografi; Engelsk

Tema: Avskoging, soya og mat

Ca. 1 – 2 timer

Her trenger elevene tilgang på en nettleser eller «Google Earth»-appen på nettbrett eller telefon.

«Google Earth» har laget en funksjon som heter «Timelapse», og som viser med satellittfotografier hvordan verden på ulike måter har forandret seg de siste tiårene. «Timelapse» består av flere store temaer som «Changing Forest», «Warming Planet», «Urban Expansion», «Sources of Energy» og «Fragile Beauty». Temaene er igjen delt inn i kapitler.

1. Individuelt: Be elevene åpne «Google Earth» og gå til: «Voyager» – «Nature» – «Timelapse in Google Earth». La elevene sitte alene og utforske de ulike temaene og kapitlene først.
2. I par/små grupper: Be elevene bruke temaet «Changing Forests» som utgangspunkt for å diskutere følgende spørsmål:
  - På hvilken måte har skogsområder forandret seg de siste årene?
  - Hva kan være årsakene til denne utviklingen?
  - Kan dere finne noen eksempler på land hvor det er mye avskoging?
  - Hvilke argumenter finner dere til fordel for avskoging?
  - Hvilke negative konsekvenser ser dere ved avskoging?
  - Hvilke tiltak finnes for å bremse avskoging? Kanskje «Google Earth» trekker fram noen konkrete eksempler?
  - Kan dere komme på andre løsninger og tiltak vi kan bruke?
  - På hvilken måte har det du har sett med «Timelapse in Google Earth» gjort inntrykk på deg?
3. I plenum: Diskuter hva gruppene har snakket om i fellesskap.
4. I par/små grupper: På utstillingen *Hva nå? Endringslaben* ble Brasil trukket fram som ett av landene hvor det er problemer med avskoging. Bruk internett for å undersøke følgende spørsmål og skriv ned svarene dere finner underveis.
  - I 2022 fikk Brasil ny regjering. Har det skjedd noen endringer i avskogingen i Brasil etter at den nye regjeringen kom til makten? Hvis dere finner motstridende informasjon på internett, hvorfor tror dere dette kan være tilfellet?
  - Kan denne utviklingen fortelle oss noe om hva som skal til for å redusere avskoging?

- Hvordan jobber Norge for å bremse avskogingen i Brasil? Hva er positivt med dette arbeidet? Er det noe som kan være negativt?
5. I plenum: Diskuter hva gruppene snakket om i fellesskap.

«Minst» eller «mest» viktig om avskoging

Fag: Norsk; Naturfag; Samfunnsfag

Tema: Avskoging, soya og mat

Ca. 1,5 timer

1. I par/grupper: Be elevene diskutere følgende spørsmål.
  - Hva er avskoging?
  - Hva er noen av årsakene til avskoging?
  - På hvilken måte kan avskoging være et problem?
2. Individuelt: Be elevene lete etter informasjon og finne flere argumenter mot avskoging. Hver elev skriver ned noen argumenter.
3. I par/grupper: Hver elev deler argumentene de har funnet med gruppa. For at en utvikling skal være bærekraftig må man alltid ta hensyn til tre dimensjoner. Gruppa samler derfor sammen alle argumentene, og deler dem inn i tre grupper: sosiale argumenter, økonomiske argumenter og klima- og miljøargumenter. Deretter rangerer hver gruppe argumentene fra «minst» til «mest» viktig. Hvorfor mener de at det er slik?
4. I plenum: Hver gruppe presenterer de rangerte argumentene for klassen. Gruppene skal argumentere for hvorfor de har valgt å rangere argumentene slik de har gjort. Skriv det gjerne opp på tavla. Klassen kan felles prøve å bli enige om noen argumenter mot avskoging og se om de kan bli enige om en felles rangering av disse argumentene. Hvilke argumenter er de «minst» og de «mest» viktige?
5. I plenum: Se denne videoen fra Regnskogsfondet i fellesskap.

<https://www.youtube.com/watch?v=DqfeRyXrsJ0&t=76s> (totalt 4:57 min)

Diskuter følgende spørsmål i fellesskap.

- Hvordan opplevde dere filmen?
- Hva gjorde mest inntrykk og hvorfor?
- Vil gruppene rangere argumentene sine annerledes nå? Klarer klassen å lage en felles liste med argumenter mot avskoging, og rangere dem fra «minst» til «mest» viktig argument? Er de argumentene som klassen mener er de viktigste knyttet til sosiale, økonomiske eller miljømessige dimensjoner, eller en kombinasjon av flere av disse?

Tap av natur i Norge

Fag: Samfunnsfag; Naturfag

Tema: Avskoging, soya og mat

Ca. 2 timer

1. I par/grupper: Be elevene diskutere følgende spørsmål i fellesskap og skrive ned svarene sine underveis.
  - Hvilke utfordringer ble trukket fram i utstillingen knyttet til tap av natur? Kan dere komme på noen andre utfordringer (her kan man også bygge videre på aktivitetene «Timelapse» og ««Minst» eller «mest» viktig om avskoging» - se over)?
  - Hva tenker dere på når dere hører ordet «naturkrise»?
  - Mener dere verden står overfor en naturkrise? Hvorfor/hvorfor ikke?
  - Mener dere Norge står overfor en naturkrise? Hvorfor/hvorfor ikke?
2. I plenum: Hør hva elevene snakket om og ta deretter kahooten [Tap av natur i Norge](#).
3. I par/grupper: Be elevene diskutere følgende spørsmål i fellesskap og skrive ned svarene sine underveis.
  - Var det noe i kahooten dere ble overrasket over? Hvorfor/hvorfor ikke?
  - Har kahooten påvirket deres syn på hvorvidt Norge står overfor en naturkrise?
  - Hva kan være positive og negative sider ved nedbygging av natur?
  - Er det noe man kan gjøre for å bremse nedbygging av natur i Norge?
4. I plenum: Gå gjennom det gruppene har svart i fellesskap.
5. I par/grupper: Mange av tiltakene som skal bidra til å kutte klimagassutslipp krever tilgang på naturarealer. Samtidig er arealendringer en trussel mot naturmangfold og allerede truede arter. Be elevene oppsøke ulike kilder på internett for å sette seg inn i diskusjonene som foregår i dag omkring forholdet mellom klima og natur. Elevene skal prøve å finne svar på følgende spørsmål og skrive ned det de finner ut av.
  - Hva går diskusjonen ut på? Hvilke dilemmaer det som debatteres? Hva slags aktører deltar i debatten?
  - Kan dere finne noen argumenter for at vi bør prioritere klima foran natur?
  - Kan dere finne noen argumenter for at vi bør prioritere natur foran klima?
  - Kan dere finne noen argumenter for at klima- og miljøutfordringene må løses sammen heller enn å prioritere en over den andre?

Gruppene kan enten presentere funnene sine muntlig for resten av klassen eller skrive en tekst om debatten. Alternativt kan dere arrangere klasseromsdebatt der elevene argumenterer for ulike synspunkter.

Eksempel på kilde til informasjon om natur- og klimadebatten:

<https://www.opinion.no/innlegg/baerekraftsfloken-klima-eller-natur>

Undersøk en rapport om soya

Fag: Naturfag; Norsk; Samfunnsfag

Tema: Avskoging, soya og mat

Ca. 1 time

1. I plenum: Se på denne rapporten i fellesskap. Her må lærer tilpasse til klassen og velge hvor grundig dere skal gå gjennom innholdet.

<https://www.framtiden.no/filer/dokumenter/Rapporter/2021/Soya-i-norsk-for.pdf>

Diskuter følgende spørsmål i fellesskap.

- Hva inneholder dokumentet og hva handler det om?
  - Hvem har laget rapporten? Gå inn på organisasjonens hjemmeside, [framtiden.no](http://www.framtiden.no), og se på innholdet sammen.
  - Hvem er de, og hvilken agenda har de?
  - Hvorfor tror dere de har laget denne rapporten?
2. Individuelt/i grupper: Her skal elevene lese to sider fra rapporten: side 12 og 13 om soya i norsk fiskefôr. Be elevene jobbe med følgende oppgaver mens de leser teksten, og notere svarene sine underveis.
    - Noter vanskelige begreper og finn en forklaring på begrepene.
    - Hvordan har Framtiden i våre hender fått svar på spørsmålene sine om råvareforbruk?
    - Hvor mye har forbruket av soya i Norge økt siden 2017?
    - På hvilken måte jobber Salmon Group og Bremnes Seashore for mer bærekraftig mat til fisken? Hvordan kan dette være bra for klima og miljø?
    - Undersøk opprinnelsen til soyaen som brukes i Norge ved å finne informasjon om delstatene i Brasil som produsentene oppgir at de handler fra. Bruk gjerne «Google Earth» eller kart og andre kilder. Finn ut hvor i Brasil delstatene ligger og finn fakta om delstatene.
  3. I plenum: Diskuter hva elevene har funnet ut i fellesskap.

Fiskeoppdrett

Fag: Norsk; Samfunnsfag; Naturfag

Tema: Avskoging, soya og mat

Ca. 2 – 3 timer

1. Individuelt: Be elevene tenke over og skrive ned tankene sine rundt følgende spørsmål, uten å bruke kilder.
  - Fiskeoppdrett, hva er det?
  - Hva er fordelene, og hva kan være ulempene med fiskeoppdrett?

- Hva spiser fisken?
2. I grupper/plenum: Diskuter svarene i fellesskap.
  3. I par/grupper: Be elevene lete etter informasjon om temaet «Fiskeoppdrett» og prøve å finne svar på spørsmålene i oppgave 1. I tillegg skal elevene gjøre følgende oppgaver, og notere hovedpunktene fra samtalen underveis.
    - Hvilke kilder har dere brukt for å finne svar på spørsmålene i oppgave 1? Argumenter for hvorfor dere mener kildene deres er pålitelige.
    - Mange kilder har en agenda, noe som kan påvirke hvordan innholdet på nettsiden blir presentert. Kan dere finne noen eksempler på kilder med en tydelig agenda?
    - Skriv ned en liste med eksempel på ingredienser som brukes i fôret til oppdrettsfisk. Bruk gjerne flere kilder og sammenlign kildene deres for å få best mulig oversikt.
  4. I plenum: Diskuter gruppens funn i fellesskap. Hvilke av ingrediensene gruppene fant kan knyttes opp mot avskoging av regnskogen, og hvordan?
  5. I par/grupper: Be elevene undersøke positive og negative sider ved fiskeoppdrett, og skrive ned en liste med positive og negative sider.
  6. I plenum: Gå gjennom de ulike positive og negative sidene ved fiskeoppdrett i fellesskap. Er det flest positive eller negative sider ved fiskeoppdrett? Hvilke argumenter mener dere veier tyngst? Hvorfor?
  7. Se denne reklamefilmen i fellesskap.

<https://www.youtube.com/watch?v=Wm5obx-MFxs> (totalt 1:49 min)
  8. I par eller små grupper: Be elevene diskutere følgende spørsmål og skrive ned hovedpunktene fra samtalen underveis.
    - Hva får dere vite om laksen i denne videoen?
    - Hva ønsker Seafood from Norway å oppnå med denne videoen?
    - Hvilke virkemidler brukes i videoen for å oppnå dette målet?
    - «Origin Matters» er konklusjonen i videoen. På hvilken måte er det passende og lurt å bruke dette slagordet i videoen? På hvilken måte kan det være kritikkverdig å bruke dette slagordet i videoen?
  9. I plenum: Oppsummer det gruppene snakket om i fellesskap, der gruppene presenterer sine svar og argumenter.

«LAKS»

Fag: Norsk; Samfunnsfag; Naturfag

Tema: Avskoging, soya og mat

Ca. 1,5 timer

1. I plenum: Diskuter følgende spørsmål i fellesskap.
  - Tror dere oppdrettsfisk er sunt?

- Hva er klima- og miljøutfordringene knyttet til fiskeoppdrett?
  - Behandler vi fisk annerledes enn andre dyr? Hvorfor?
2. I plenum: Se episoden «LAKS» fra Folkeopplysningen på NRK sammen. Filmen tar for seg ulike perspektiver knyttet til norsk oppdrettslaks.
- <https://tv.nrk.no/serie/folkeopplysningen/2020/KMTE50003420/avspiller> (totalt 39:00 min)
3. I grupper: Etter å ha sett episoden, be elevene jobbe med følgende spørsmål og skrive ned svarene de kommer frem til. De kan bruke episoden som kilde, men også bruke andre kilder hvis de ønsker det.
- Hva tenker dere er de største fordelene og ulempene ved lakseoppdrett?
  - Er norsk oppdrettslaks sunt?
  - Er norsk lakseoppdrett klimavennlig?
  - Hvilke klima- og miljøutfordringer snakkes det om i episoden?
  - Hva tenker dere om bruken av renseskjær?
  - Hvorfor behandler vi fisk annerledes enn andre dyr?
  - Tenk tilbake på utstillingen *Hva nå? Endringslaben* og det dere lærte der om oppdrettsfisk og fôret fisken spiser. Trakk utstillingen frem noen andre utfordringer enn de som ble nevnt i filmen? I så fall, hvilke?
  - Episoden fra Folkeopplysningen ble laget i 2020. Bruk internett for å undersøke om det har skjedd endringer i oppdrettsnæringen siden den gang, som fremmer en mer bærekraftig fiskeoppdrett. Er disse endringene i så fall knyttet til helse, miljø og/eller dyrevelferd? Hvis næringen har gjort tiltak på miljøfeltet, retter disse seg mot miljøutfordringer i Norge eller i andre land? Tror dere tiltakene dere finner vil bidra til en mer bærekraftig oppdrettsnæring? Hvorfor/hvorfor ikke?
4. I plenum: Diskuter hva gruppene har snakket om i fellesskap.

Utforsk dine egne klær

Fag: Om utstillingen; Samfunnsfag; Matematikk; Norsk; Naturfag; Geografi

Tema: Klesindustri

Ca. 2 – 3 timer

Forberedelser før timen: Be elevene gå gjennom t-skjorter i sitt eget klesskap for å bli mer bevisst på sin egen posisjon. Når elevene går gjennom t-skjorter i klesskapet hjemme skal de finne og skrive ned følgende: Hvilken t-skjorte som eleven fortsatt bruker er den eldste, og hvor gammel er den? Hvilken t-skjorte de bruker er den nyeste, og hvor gammel er den? Ta med den nyeste t-skjorten til neste skoletime.

1. I par: Be elevene diskutere utstillingen de har vært på. Hva lærte de som de ikke visste fra før? Hva synes de det var spennende å lære om? Hvilke tre ord ville de brukt til å beskrive utstillingen til en som ikke har vært der eller hørt om den fra før? Be elevene skrive ned hovedpunktene i diskusjonen og ordene de ville brukt for å beskrive utstillingen underveis.
2. I plenum: Gå gjennom hva elevene diskuterte i fellesskap.

3. I plenum: Be elevene ta frem forberedelsene til dagen. Gå gjennom klasserommet og spør hver elev om antall år på den eldste og nyeste t-skjorten. Skriv dette opp på tavlen/smartboard. Hvis det er flere som har samme tall kan du skrive opp streker ved siden av for å illustrere dette.
4. I plenum: Når alle tall har blitt skrevet opp, diskuter hva disse tallene sier. Evt. be elevene diskutere i par først dersom klassen er stille. Eksempel: Hva er gjennomsnittsalderen på t-skjortene? Sier dette noe om forbruket deres?
5. Individuelt/i par/grupper: Be elevene bruke t-skjorten de har tatt med til å finne ut av følgende spørsmålene. Her må man kanskje oppsøke informasjonskilder på internett.
  - Når ble t-skjorten kjøpt?
  - Ble den kjøpt brukt eller ny?
  - Hvilket materiale er den laget av?
  - Hvordan påvirker dette materialet jordkloden?
  - Hvor ble t-skjorten produsert?
  - Hvordan er arbeidsforholdene i tekstilindustrien i landet der t-skjorten ble produsert?
  - Dersom t-skjorten ble produsert i et annet land enn Norge, hvordan ble det transportert hit?
  - Er transporten bærekraftig, hvordan påvirker transporten av varen jordkloden?
  - Dersom t-skjorten ble kjøpt på en nettbutikk, hvordan ble det sendt til deg?
  - Dersom t-skjorten ble kjøpt på en nettbutikk, ankom den i plastemballasje eller i papp? Hva er fordelene og ulempene ved å bruke de to ulike emballasjene?
  - Finn en lignende t-skjorte som du ville ønsket å kjøpe brukt, sjekk finn.no eller Tise.
  - Hvor mye koster den brukte t-skjorten?
  - Hvor mange kroner ville du ha spart ved å kjøpe den brukt i stedet for ny?
  - Hvor mye utslipp ville du ha spart ved å kjøpe den brukt i stedet for ny?
  - Hvor ender klærne/tekstilen vi har brukt opp?
  - Hvordan bør tekstilindustrien endres for å passe bedre innenfor en sirkulær økonomi?
  - Hva kan du gjøre for å bidra til endring og en mer bærekraftig tekstilindustri?
  - Finn en person, en organisasjon eller et politisk parti som arbeider for å endre tekstilbransjen. Hvordan jobber de for endring? Hva har de bidratt med? Hva kan du lære av dem?

Her er det også mulig å be elevene reflektere rundt hvilke typer informasjon det var enkelt å finne, og hva det var vanskeligere å finne ut av.

- Er det noen typer informasjon elevene tenker at klesmerker bør gjøre mer tilgjengelig for forbrukere?
- Hvorfor er denne typen informasjon viktig?

- Hvilke muligheter vi som forbrukere til å skaffe informasjon om hvordan klærne våre blir produsert? (I Norge har vi for eksempel en Åpenhetslov, som gjør det mulig for oss å be selskaper om mer informasjon om blant annet arbeidsforhold. Les mer om hvordan vi kan bruke Åpenhetsloven [her.](#))

Spørsmålene i denne oppgaven kan fungere som en base for hva som bør bli dekket ved en muntlig presentasjon, eller de kan brukes som utgangspunkt for å skrive en lab-rapport om t-skjorten. Spørsmålene kan også besvares skriftlig og leveres inn.

6. I par: Når elevene har fullført oppgave 5, be dem diskutere hva som fanget deres interesse mest ved det de lærte om t-skjortens livsløp. Hva ville de ha endret i sitt liv i dag for å bidra til en mer bærekraftig utvikling? Be dem skrive ned hovedpunktene i diskusjonen underveis.
7. I plenum: Gå gjennom svarene i fellesskap.

Alternativt kan man arrangere en debatt der klassen deles i to og diskuterer tema som for eksempel hva som må til for å gjøre klesindustrien mer bærekraftig, hva som må til for å skape en mer sirkulær økonomi, hvorvidt vi som forbrukere har et ansvar og en mulighet for å skape mer bærekraft, eller lignende.

Løsninger for mer bærekraftige klær

Fag: Samfunnsfag; Engelsk

Tema: Klesindustri

Ca. 1 – 2 timer

1. I par/grupper: Be elevene tenke tilbake på det de lærte om klær på utstillingen. Hva slags bærekraftutfordringer ble trukket fram? Kom utstillingen med noen forslag til løsninger? Her går det også an å bygge videre på aktiviteten «Utforsk dine egne klær» og det elevene kom fram til om utfordringer og løsninger der.
2. I plenum: Gå gjennom svarene i fellesskap. Ta deretter kahooten [Klesproduksjon og -forbruk.](#)
3. I par/grupper: Be elevene diskutere følgende spørsmål og skrive ned hovedpunktene fra samtalen underveis.
  - Kan dere nevne to utfordringer knyttet til *produksjon* av klær? Hva kan være løsninger på disse utfordringene?
  - Kan dere nevne to utfordringer knyttet til *forbruk* av klær? Hva kan være løsninger på disse utfordringene?
  - Hva kan hver og én av oss gjøre for at klesforbruket vårt skal bli mer bærekraftig?
  - I tillegg til forbrukere, hvilke andre aktører spiller en rolle når det gjelder klær og bærekraft?
  - Bruk internett for å finne eksempler på hvordan norske myndigheter jobber med klær og bærekraft. Er disse tiltakene rettet mot sosiale, økonomiske eller miljømessige aspekter ved bærekraft, eller en kombinasjon av flere? Fokuserer tiltakene på produksjon eller forbruk? Tror dere tiltakene vil fungere? Hvorfor/hvorfor ikke?

Et eksempel på tiltak som gjøres av norske myndigheter finnes her:

<https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/y-arbeidsgruppe-skal-se-pa-tekstilavfall/id2929426/>

- Bruk internett for å finne eksempler på hvordan internasjonale organisasjoner (for eksempel FN eller EU) jobber med klær og bærekraft. Er disse tiltakene rettet mot sosiale, økonomiske eller miljømessige aspekter ved bærekraft, eller en kombinasjon av flere? Fokuserer tiltakene på produksjon eller forbruk? Tror dere tiltakene vil fungere? Hvorfor/hvorfor ikke?

Et eksempel på tiltak som gjøres av internasjonale organisasjoner finnes her:

<https://unfccc.int/climate-action/sectoral-engagement-for-climate-action/fashion-charter>

- Finner dere noen sammenhenger mellom nasjonale tiltak i Norge og internasjonale tiltak?
- Basert på det dere har funnet ut, har dere noen forslag til andre tiltak norske myndigheter og/eller internasjonale organisasjoner kan innføre?

Elevene kan enten presentere tiltakene de har undersøkt og sine egne forslag for resten av klassen, eller levere inn en skriftlig rapport om det de har funnet ut.

Utforsk vår kunnskap om klesindustrien

Fag: Matematikk

Tema: Klesindustri

Ca. 2 timer

1. I plenum: På utstillingen gikk elevene gjennom en quiz om klær. Gjennomfør quizen på nytt i plenum i klasserommet (link til quizen finnes [her](#)). Se bort ifra siste spørsmål om hvilket plagg som er nytt og hvilket som er brukt. Flertallet bestemmer hvilket svar som skal avgis på hvert spørsmål. Quizen kan eventuelt gjennomføres uten å prate, der elevene rekker opp hånda på det svaret de mener er riktig på hvert spørsmål.
2. I plenum: Diskuter følgende spørsmål.
  - Hvor mange riktige svar fikk klassen? (Totalt mulige er syv poeng, da siste spørsmål ikke er relevant.)
  - Hva ble klassen mest overrasket over? Er dette knyttet til produksjon, forsøpling, eller forbrukervaner?
  - Hva lærte elevene i utstillingen om hva vi kan gjøre for å gjøre disse problemene mindre?
  - Kan klassen komme på andre ting vi kan gjøre?
3. Individuelt: Elevene tar med seg quizen hjem og gir den til minst fire familiemedlemmer, venner eller andre. Elevene skal notere hvor mange riktige svar hver person fikk (totalt mulige er syv poeng), hvilke spørsmål hver person svarte riktig og feil på, og alder på hver

person. Elevene fører inn resultatene i et delt dokument (f.eks. et Excel-dokument gjennom Google drive, se eksempel under, der 0 indikerer feil svar og 1 indikerer riktig svar).

Deltaker	Alder	Sp. 1	Sp. 2	Sp. 3	Sp. 4	Sp. 5	Sp. 6	Sp. 7	Antall riktige svar (av 7)
1	12	0	1	1	0	1	0	0	3
2	45	1	0	0	0	1	1	1	4

I tillegg til å gå gjennom quizen skal elevene stille hver deltaker noen spørsmål, og notere ned noen punkter for hvert svar:

- Hva tenker du etter å ha tatt denne quizen?
  - Hva ble du mest overrasket over?
  - Basert på det du lærte ved å ta quizen, tenker du det er noe vi bør forandre? Hva og hvorfor?
4. I plenum: Elevene tar med seg resultatene tilbake til klasserommet. Klassen diskuterer oppgaven i fellesskap.
- Hva tenkte de hjemme etter å ha tatt quizen?
  - Hva ble de mest overrasket over?
  - Var det noen som syntes at vi bør forandre på noe? Hva og hvorfor?
5. Individuelt: Be elevene svare på følgende spørsmål basert på quiz-resultatene de selv samlet inn, og skrive ned svarene underveis.
- Basert på egne resultater, hva er gjennomsnittlig antall riktige svar?
  - Er gjennomsnittet høyere eller lavere enn antall riktige svar klassen fikk?
6. Individuelt/i par/grupper: Del dokumentet med alle resultatene med elevene. Be elevene svare på følgende spørsmål, ved å bruke regnefunksjoner i Excel eller regne manuelt. Be dem skrive ned svarene underveis.
- Basert på klassens resultater, hva er gjennomsnittlig antall riktige svar?
  - Er gjennomsnittet høyere eller lavere enn antall riktige svar klassen fikk?
  - Basert på klassens resultater, hva er medianen?
  - Er medianen høyere eller lavere enn antall riktige svar klassen fikk?
  - Basert på klassens resultater, hvor gammel er personen som gjorde det best, og hvor gammel er personen som gjorde det dårligst?
  - Del deltakerne inn i to grupper basert på alder (f.eks. deltakere under og over 40 år) og regn gjennomsnittlig antall riktige svar for de to gruppene. Hvilken gruppe har høyest gjennomsnitt?
  - Basert på klassens resultater, hvor mange prosent svarte riktig på hvert spørsmål? Hvilket spørsmål svarte flest deltakere riktig på, og hvilket spørsmål svarte færrest deltakere riktig på?
7. I plenum: Gå gjennom resultatene og diskuter.

- Hvorfor tror dere gjennomsnittet og medianen er høyere/lavere for klassen enn for de andre som svarte?
- Hvorfor tror dere de eldre/yngrer deltakerne gjorde det best?
- Hvorfor tror dere flest deltakere svarte riktig på spørsmål x og færrest riktig på spørsmål y?
- Hvorfor kan spørreundersøkelser som dette være nyttige?
- Hva forteller resultatene om folks kunnskaper om klesindustrien?
- Hva kan man gjøre for å øke kunnskapene om dette?

Læreren kan også be elevene jobbe i par eller små grupper og skrive en kort rapport om resultatene fra undersøkelsen, basert på spørsmålene over.

Bidra til en mer bærekraftig verden

Fag: Samfunnsfag; Norsk; Matematikk; Kunst og håndverk

Tema: Klesindustri; Overordnet

Denne aktiviteten kan gjerne gjennomføres etter at elevene har jobbet med andre oppgaver, slik at disse kan brukes som inspirasjon.

Basert på det elevene har lært gjennom undervisningsoppleggene og besøket på utstillingen om hvordan de kan bidra til endring og om hvilke organisasjoner og personer som jobber for endring, skal elevene plukke ut en til to punkter som de i løpet av en tidsperiode på flere uker skal følge. I slutten av tidsperioden skal elevene gjennomføre en kalkulasjon for å finne ut av hvor mye utslipp de sparte i løpet av tidsperioden. Dette kan bidra til at elever får erfaring i å se hvordan deres handlinger kan skape positive ringvirkninger.

Eksempler på endringer knyttet til klesindustrien:

- Shoppestopp: Ikke kjøpe nye tekstilprodukter, evt. bare kjøpe brukt.
- Sy om: Bruk gamle klær eller tekstiler du har liggende hjemme til å sy om klær for å bruke det på nytt.
- Reparere gamle klær og sko slik at det kan fortsettes å brukes i stedet for å kaste det.
- Gå gjennom klesskapet og finn klær som ikke brukes. Reparer klær som er ødelagt og/eller prøv å selge klærne.
- Arranger loppemarked på skolen.
- Lag en skjematisk tabell som viser hvor ofte du vasker klær og prøv å minimere dette. Kan du fryse klærne i stedet for å vaske dem?
- Research og meld deg inn i organisasjoner som vil endre tekstilindustrien – hva kan du lære gjennom dem?
- Skal du kjøpe nytt, velg naturfiber og norsk ull.
- Hvis man føler man trenger en ny kjole eller nye klær til en spesiell anledning, prøv å leie klær for noen dager, gjennom for eksempel FJONG, eller lån av venner.

Elevene skal foreta en realistisk endring, og gjennom endringsprosessen ta notater om hvordan prosessen oppleves. Noen spørsmål elevene kan bes reflektere rundt er:

- Syns de det var vanskelig å finne informasjon?
- Hvordan gikk endringsarbeidet?
- Møtte de motstand på veien?
- Var det lettere eller vanskeligere enn forventet?
- Er dette noe de kan/vil fortsette å leve med? Vil det de har lært og erfart påvirke deres livsstil fremover?
- Vil de anbefale det til andre?
- Hva tror de skal til for at flere skal velge å endre seg?
- Hva slags tips kan de gi basert på sin erfaring?

Forskning viser at en handling blir en vane etter omtrent 21 dager, så for god effekt bør endringsarbeidet gjennomføres over minst 3 uker for at elevene skal oppleve at handlingen blir mindre bevisst og mer ubevisst. Dette er et individuelt prosjekt der elevene skal få kjenne på handlekompetanse og det å være en aktiv medborger i å drive samfunnet fremover i en mer bærekraftig retning.

Her kan lærer vurdere hvordan dette skal følges opp og/eller vurderes. For eksempel kan elevene lage skriftlige rapporter, journaler, blogginnlegg, eller et avsluttende essay om hvordan prosessen har vært, eller prosjektet kan presenteres som en muntlig fremføring for klassen, i små grupper gjennom dialog, som en podcast, eller ved å ha speed-dates der alle får snakket i 5 min om sitt eget prosjekt og samtidig hørt på medelevers prosjekter. Andre muligheter er formidling gjennom videoblogger, film, kunstutstilling, eller lignende.

Det er også muligheter for å lage en messe/stand hvor elevene forklarer sin endring og hvordan prosessen har foregått til andre. Ved å ha en messe i en gymsal eller et større oppholdsrom på skolen kan elevene lage stands og presentere endringene sine for andre elever som ikke har hatt lignende prosjekter. Dette kan kanskje skape inspirasjon og føre til mer engasjement hos flere elever. Det kan også være spennende for elevene å vise seg fra en aktiv aktørrolle om hva de har bidratt med.

Etter at prosjektet er gjennomført kan elevene gjerne diskutere i par eller plenum hva de har lært gjennom prosjektet og hvordan det føltes å endre egne handlinger i en mer bærekraftig retning.

Hva er grønnvasking?

Fag: Norsk; Samfunnsfag; Naturfag

Tema: Grønnvasking

Ca. 1 time

1. Individuelt: Be elevene bruke noen minutter alene på å tenke over følgende spørsmål og notere sine egne tanker. De skal ikke bruke internett.
  - Hva er «grønnvasking»?
  - Hva menes med at en noen driver med «grønnvasking»?

2. I par: Be elevene diskutere de samme spørsmålene i par, og notere hovedpunktene fra samtalen. Kan dere finne en felles definisjon på begrepet «grønnvasking»?
3. I plenum: Parene presenterer definisjonene sine for resten av klassen. Deretter oppsummerer lærer og gir en kort innføring i hva som menes med begrepet «grønnvasking». Bruk gjerne den vedlagte teksten om temaet (se nederst) eller andre kilder, som for eksempel denne:

<https://www.forbrukertilsynet.no/fra-gronnvasking-til-konkret-og-riktig-informasjon-om-baerekraft>
4. I plenum: Diskuter følgende spørsmål i fellesskap.
  - Har noen i klassen noen eksempler på grønnvasking eller hva det kan være?
  - På utstillingen *Hva nå? Endringslaben* fikk dere se flere eksempler på prosjekter som jobber med miljøproblematikk på ulike måter. Så dere eksempler på grønnvasking på utstillingen?
  - Hvilke bransjer mener dere kan ha «behov» for å fremstå mer miljøvennlige enn de er, og hvorfor?
5. I grupper: Be elevene diskutere følgende spørsmål og skrive ned hovedpunktene fra samtalen underveis.
  - Bli enige om en felles definisjon av begrepet «grønnvasking».
  - Hvorfor prøver noen å grønnvaske seg? Prøv å finne flere årsaker til at mange ønsker å fremstå som bærekraftige og klima- og miljøvennlige.
  - På hvilken måte kan grønnvasking være problematisk?
  - Hvordan kan man avsløre grønnvasking?
  - Finnes det måter å begrense eller sikre seg mot grønnvasking?
6. I plenum: Diskuter svarene i fellesskap.

Er det grønnvasking? (1 av 2)

Fag: Norsk; Samfunnsfag; Naturfag; Mat og Helse

Tema: Grønnvasking

Ca. 1 time

1. I plenum: Se på dette produktet fra Lerum i fellesskap og se deretter reklamefilmen.

Produktside: <https://www.lerum.no/syltetoy/bringeber-syltetoy>

Reklamefilm: <https://www.youtube.com/watch?v=PF1pfn86L8A> (totalt 0:45 min)
2. I par: Be elevene diskutere følgende spørsmål og skrive ned hovedpunktene fra samtalen underveis.
  - Hva tror dere Lerum ønsker å kommunisere med navnet «Heimefrå»? Hva forbinder dere med at noe er «hjemmefra»?

- Hva tror dere Lerum ønsker å kommunisere til oss med denne reklamefilmen og bildene på etiketten til syltetøyet?
3. I plenum: Gå gjennom det parene har snakket om.
  4. Individuelt/i par/grupper: Be elevene se igjen på produksiden og ingrediensene i syltetøyet. Be dem svare på følgende spørsmål og skrive ned hovedpunktene fra samtalen underveis.
    - Kan dere finne ingredienser som støtter opp om Lerums budskap om at syltetøyet er «Heimefrå» eller laget med lokale ingredienser?
    - Kan dere finne ingredienser som ikke er lokale, og som man vanligvis ikke forbinder med «hjemmelaget»?
    - Undersøk nærmere hva «Karmin» er.
  5. I plenum: Elevene presenterer svarene sine for klassen. Her kan dere også se denne videoen i fellesskap om produksjon av karmin (E-120).
<https://www.youtube.com/watch?v=d2yaHOvfMoA> (totalt 6:41 min)
  6. I grupper/plenum: Diskuter følgende spørsmål.
    - Hvilke argumenter for og imot bruk av karmin i dette produktet kan dere komme på?
    - På hvilken måte kan det være positivt eller negativt at Lerum bruker karmin i dette produktet?
    - Hva føler og tenker dere om produktet etter at dere fant ut at det inneholder karmin?
    - Kan eller burde Lerum gjort noe annerledes i produksjonen eller markedsføringen av dette produktet, og isåfall hva og hvorfor?
    - Mener du dette er grønnvasking eller ikke? Argumenter for din mening.

Er det grønnvasking? (2 av 2)

Fag: Norsk; Samfunnsfag; Naturfag; Mat og Helse; Engelsk

Tema: Grønnvasking

Ca. 1 time

1. I plenum: Se denne reklamefilmen fra Fiji Water i fellesskap.
<https://www.youtube.com/watch?v=0pz5Fj5LroM> (totalt 0:59 min)
2. I plenum: Diskuter følgende spørsmål.
  - Hva tror dere Fiji Water ønsker å kommunisere til oss med denne reklamefilmen?
  - På hvilken måte fremstår de «miljøvennlige»?
  - Hvilke virkemidler bruker de for å oppnå budskapet sitt?
3. I par/grupper: Be elevene jobbe med følgende spørsmål og skrive ned hovedpunktene fra samtalen underveis.

- På hvilken måte er dette produktet bærekraftig eller ikke? Finn argumenter for deres meninger.
  - På hvilken måte kunne Fiji Water blitt mer bærekraftige?
  - Kan dere finne motsetninger mellom budskapet og produktet?
  - På hvilken måte kan reklamefilmen oppfattes som «grønnvasking»?
4. I plenum: Gå gjennom svarene i fellesskap. Eventuelt kan det lages en debatt der elevene argumenterer for sin mening om hvorvidt dette er et eksempel på grønnvasking.

Lag et eksempel på skikkelig grønnvasking!

Fag: Norsk, Samfunnsfag, Naturfag, Engelsk, Kunst og Håndverk, Musikk

Tema: Grønnvasking

Ca. 2 timer

Be elevene lage en reklame for et tenkt produkt eller en tjeneste. Bruk enten bilde og tekst eller video og lyd. Målet er å få frem sterke motsetninger mellom produkt/tjeneste og virkemidler/budskap i reklamen. Bruk gjerne overdrivelser for å få fram budskapet ditt om at selskapet/produktet du reklamerer for driver med grønnvasking.

Reklamen kan enten være en video, bilde/plakat eller en radioreklame. Elevene presenterer reklamen for de andre i klassen.

Utforsk Grønnvaskingsplakaten

Fag: Samfunnsfag

Tema: Grønnvasking

Ca. 1 time

Det er laget en «Grønnvaskingsplakat», som fungerer som en veileder for norske virksomheter. De signerer plakaten og skal gjøre sitt ytterste for å følge prinsippene i den.

1. I plenum: Undersøk Grønnvaskingsplakatens nettside og gå gjennom punktene i plakaten.

<https://www.gronnvasking.no/>

Diskuter følgende spørsmål i fellesskap.

- Er det punkter som skulle vært tatt bort fra plakaten?
- Burde det legges til flere punkter på plakaten?
- Undersøk og diskuter «Om plakaten».
- Undersøk hvem som har signert plakaten.
- Finnes det noen utfordringer eller problemer knyttet til Grønnvaskingsplakaten eller virksomhetene som stiller seg bak plakaten?
- På hvilken måte kan en slik grønnvaskingsplakat inspirere og bidra til en mer bærekraftig utvikling?

Problem: _____ (Eks: Vi kjøper og kaster for mye klær)

AKTØRKATEGORI 1

_____

(Eks: sivilsamfunn)

Konkrete aktører: _____

_____

(Eks: Framtiden i våre hender)

Nøkkelfunksjoner:

1. _____
2. _____
3. _____

(Eks: bevisstgjøre forbrukere, påvirke myndigheter)

(Eks: påvirkning, deltakelse i utvalg)

AKTØRKATEGORI 2

_____

(Eks: norske myndigheter)

Konkrete aktører: _____

_____

(Eks: Klima- og miljødepartementet)

Nøkkelfunksjoner:

1. _____
2. _____
3. _____

(Eks: arbeid med miljøkrav og produsentansvar hos bedrifter)

AKTØRKATEGORI 4

_____

Konkrete aktører: _____

_____

Nøkkelfunksjoner:

1. _____
2. _____
3. _____

AKTØRKATEGORI 3

_____

Konkrete aktører: _____

_____

Nøkkelfunksjoner:

1. _____
2. _____
3. _____

AKTØRKATEGORI 5

_____

Konkrete aktører: _____

_____

Nøkkelfunksjoner:

1. _____
2. _____
3. _____

Grønnvasking

En kort innføring som kan brukes i forbindelse med undervisningsoppleggene. Utgangspunktet for teksten er [denne artikkelen](#).

I dagens samfunn blir vi ofte eksponert for informasjon om hvordan ulike selskaper jobber med å bli mer bærekraftige. Mer bærekraftige bedrifter er positivt, og viktig for å klare å løse klimakrisen, men det kan også være problemer knyttet til dette.

Se for deg at du er på et hotellrom. På hotellrombadet er det et skilt som ber deg om å vurdere hvorvidt du trenger et nytt håndkle hver dag, eller om du kan bruke håndkledet du har et par dager til, for å hjelpe hotellet med å spare vann og dermed miljøet. Tror du dette reflekterer en forpliktelse fra hotellets side til å bli mer bærekraftig, eller kan det også være en strategi hotellet bruker for å spare kostnader knyttet til vask av håndklær?

Denne typen kommunikasjon fra hoteller til gjestene sine var det som i utgangspunktet gjorde at «grønnvasking» - eller «greenwashing» - oppsto som et begrep. Nå når flere og flere selskaper i ulike sektorer påstår at de blir mer bærekraftige og bryr seg om klima og miljø, har begrepet blitt mer og mer brukt. Grønnvasking refererer til selskapers bruk av ulike markedsføringsstrategier for å overbevise potensielle kunder om at deres produkter er miljøvennlige. Ofte bruker imidlertid selskaper mer tid og penger på denne typen markedsføring enn det de gjør på å faktisk minimere sitt miljøavtrykk. Selskaper gjør dette mye på grunn av en økende bevissthet blant forbrukere rundt behovet for å bli mer bærekraftig, noe som igjen gjør at mange oftere kjøper varer fra selskaper vi anser å være «grønne». En [global studie](#) fra 2015, for eksempel, viser at 66% av forbrukere er villige til å betale mer for bærekraftige produkter, og at 50% tenker på faktorer knyttet til bærekraft når de bestemmer seg for hvorvidt de skal kjøpe et produkt. Dette betyr at bare fordi et selskap markedsfører seg som bærekraftig, er ikke det alltid et bevis på at de bryr seg om å løse klimakrisen, eller på at de har satt i gang omfattende arbeid for å minimere miljøavtrykket sitt – det kan isteden hende at de er motivert av mulighetene for å vinne popularitet blant potensielle kunder, og dermed tjene mer penger.

Grønnvasking gjør det vanskelig for oss som forbrukere å vite hvilke selskaper vi skal tro på. Men bare fordi noen selskaper er skyldige i grønnvasking, betyr ikke det at alle selskaper eller varer markedsført som «grønne» faller i denne kategorien. Ifølge [EcoWatch](#) kan forbrukere skille selskaper og produkter fra hverandre ved å se etter konkrete kvaliteter ved et produkt som faktisk gjør dem mer miljøvennlige, som for eksempel hva slags innpakning som brukes, hvorvidt produktet er laget av resirkulerte materialer, eller hvorvidt selskapet har et resirkuleringsprogram. Selskaper som lager produkter med denne typen kvaliteter kan selvfølgelig også ha som mål å tjene penger, men de viser et mer genuint forsøk på å lage produkter som er mer bærekraftige. Det kan kanskje også være verdt å tenke over hva slags andre produkter et selskap selger, utover den varen du vurderer å kjøpe. For eksempel kan et selskap ha én spesifikk kolleksjon som er mer bærekraftig, men selskapet som helhet er kanskje ikke så «grønt». Som forbrukere kan vi også gjøre litt detektivarbeid, ved å se på selskapenes hjemmesider, rapporter og lignende for å se på hva de sier om bærekraft. For eksempel teller noen selskaper bare utslipp knyttet til sin egen drift, som for eksempel butikker og kontorer, og tar dermed ikke med utslipp fra fabrikker, transport og lignende i sine klimaregnskap, til tross for at det som oftest er her mesteparten av utslippene skjer. Ved å være bevisst på disse forskjellene, og å se kritisk på ulike selskaper og huske på hva deres målsetting er med ulike typer kommunikasjon, kan vi kanskje bedre forstå hvilke selskaper som er skyldige i grønnvasking og hvilke selskaper som viser en mer oppriktig forpliktelse når det gjelder bærekraft.